

Prefață

Constantin a fost considerat multă vreme ȝap ispășitor, iar această imagine l-a urmărit până în zilele noastre. În cultura populară (Dan Brown, *Da Vinci Code*), în viziunea celor mai apreciați istorici (James Carroll, *Constantine's Sword*) și teologi (Stanley Hauerwas, John Howard Yoder și urmașii acestora) numele său este identificat cu tirania, antisemitismul, fățarnicia, apostazia și erezia. A fost un politician călit care n-ar fi devenit niciodată cu adevărat creștin, un fățarnic care s-ar fi folosit de energia Bisericii pentru scopurile sale politice, un criminal, un uzurpator, un egoist.

În *apărarea lui Constantin* este mai degrabă o carte de modă veche. Îmi pun tradiționalele „întrebări despre Constantin” la care istoricii au ostenit să răspundă: S-a convertit *cu adevărat*? A controlat sau subordonat Biserica? A influențat stabilirea ortodoxiei la Sinodul de la Niceea? A decretat ca fiecare cetățean roman să devină creștin? Cum i-a amenințat pe păgâni, pe evrei și pe eretici? Cel puțin de când Norman Baynes a lansat revoluționara lectură¹ s-a constatat un consens crescut printre cercetătorii englezi asupra câtorva întrebări centrale referitoare la primul împărat creștin. Pornind de la o examinare a propriei opere a lui Constantin, Baynes susține, împotriva criticilor contemporani cu el, că împăratul Constantin a dezvoltat o profundă credință asupra faptului că Dumnezeu l-a uns și l-a rânduit pe el pentru a asigura propovăduirea Evangheliei în lumea romană și mai departe. În zilele noastre, unii specialiști în domeniu se întreabă dacă Constantin a fost „într-adevăr” creștin și cei care doresc să dispute veridicitatea convertirii sale fac acest lucru deoarece consideră că acesta

¹ Norman H. Baynes, *Constantine the Great and the Christian Church*, Raleigh Lecture on History (London: Humphrey Milford, 1929)

ar fi crescut creștin. Dar, deși din 1930 a trecut mult timp, teza lui Baynes a pătruns cu greu în conștiința populară, chiar și în conștiința cercetătorilor care nu sunt specialiști ai secolului al IV-lea.

În această carte, am rezumat rezultatele unei cercetări pentru a oferi unui public mai larg o părere mai detaliată, mai populară, mai corectă asupra vieții și activității lui Constantin.

A fost o viață dramatică, plină de scene intense: originile sale necunoscute, nașterea, potrivit unei legende, în urma unei aventuri de-o noapte, escapada sa nocturnă din Nicomidia, dealungul Europei până în Bologna pentru a-și găsi tatăl; viziunea cu crucea, care a precedat victoria de la Roma; participarea la Sinodul de la Niceea; moartea dubioasă a ereticului Arie, în Alexandria; deghizarea episcopului Atanasie confruntând pe împăratul călare în Constantinopol; botezul și moartea lui Constantin și înmormântarea sa ca „al treisprezecelea apostol” al Bisericii Apostolice. Este una dintre cele mai epice vieți din istoria vestului, plină de începuturi și descoperiri. Constantin a fost primul împărat roman, declarat creștin, primul împărat care a susținut Biserica, primul împărat care a convocat și a participat la un Sinod, fondatorul Constantinopolului și prin aceasta fondatorul Imperiului Bizantin, care a rezistat până în mileniul următor. Fără a sacrifica acuratețea datelor, am încercat să surprind drama și epicul vieții lui Constantin.

Cu toate acestea, să conturez viața lui Constantin, este unul din cele patru obiective ale acestei cărți. Cititorii doritori de critică se vor bucura de faptul că această biografie oferă posibilitatea polemicii și pe parcursul cărții biografia dispare și apare în prim-plan polemica. În capitolul final am abandonat partea biografică aproape total. Aproape tot ceea ce ține de Constantin este disputat, de la data nașterii până la sinceritatea convertirii sale și la rolul său în cadrul Sinodului de la Niceea. Încă odată, am rezumat cercetările recente pentru a lua parte la acele dezbateri și a anula părerile populare care încă sunt larg răspândite.

Principala mea țintă polemică, totuși, este una teologică, iar această polemică teologică dezvăluie cel de-al treilea obiectiv al cărții. *Constantinianism* este denumirea dată de Yoder², Hauerwas și grupul

² Teologul și eticianul menonit John Howard Yoder (1927 - 1997) a fost pentru

acestora la ceea ce ei consideră a fi o mentalitate eretică și un ansamblu de obiceiuri care ar fi deformat credința creștină (cel puțin) a secolului al IV-lea. Majoritatea argumentelor mele sunt îndreptate înspre Yoder, care a dezvoltat cea mai sofisticată și sistematică abordare a conceptului. În parte, argumentul meu este istoric; Yoder a abordat deficitar sub multe aspecte cel de-al IV-lea secol și acest lucru i-a deformat întreaga viziune a istoriei Bisericii, care este principalul punct al cercetării sale teologice. Punctul central al polemicii dintre mine și Yoder este, de altfel, teologic. În opinia lui Yoder, Biserica a decăzut în cel de-al IV-lea secol, decădere din care încă nu și-a revenit. Acest lucru conferă o interpretare greșită semnificației teologice a personalității lui Constantin, iar în capitolul final ofer o explicație alternativă acestui fapt. Nu voi destăinui acum acel secret, dar pot să vă spun că are de a face cu jertfa. Ca întotdeauna, unul dintre obiectivele acestei cărți este acela de a contribui la formarea unei teologii care nu doar *informează* ci *este* o știință socială³.

Cel din urmă obiectiv este unul practic. Mi-am dat seama că, de parte de a reprezenta o cădere a Bisericii, Constantin oferă în multe privințe un model de practică politică creștină. În sfârșit, domnia sa oferă un bogat material de reflexie asupra unei întregi serii de întrebări politico – teologice: despre toleranța și constrângerea religioasă,

mulți ani cel mai prominent oponent teologic al pacifismului și a fost probabil teologul menonit cel mai influent care a trăit vreodată. A studiat la Universitatea din Bassel, Elveția, cu Karl Barth, Oscar Cullman și alți teologi și filozofi de seamă, apoi a predat la Seminarul Biblic Goshen (acum numit Seminarul Biblic Menonit Asociat) iar mai târziu la Universitatea Notre Dame. El a influențat teologi din multe tradiții diferite (cel mai important fiind Stanley Hauerwas de la Duke University) și este responsabil, mai mult decât orice alt teolog american, pentru direcția antirealistă a gândirii creștine contemporane despre politică. Cea mai importantă carte a lui, *The Politics of Jesus* (1972), includea un atac asupra inconsistențelor etice și teologice din lucrarea realistului Reinhold Niebuhr.

³ Noțiunea de teologie ca știință socială vine de la John Milbank, *Theology and Social Theory: Beyond Secular Reason*, ediția a II-a (Oxford: Blackwell, 2006). Spre deosebire de mulți teologi moderni care consideră știința socială ca fiind de bază pentru teologie, Milbank argumentează că ortodoxia clasică își are propria sa interpretare privind viața politică și socială.

despre legitimitatea implicării creștinilor în viața politică, despre relația conducătorilor creștini cu Biserica, despre cum creștinismul ar fi influențat legea civilă, despre prigoanele violente, despre caracterul legitim al imperiului.

În acest sens, este un moment favorabil pentru a scrie o carte despre Constantin. Nici când creștinii americani nu au fost atât de preocupați de cercetarea imperiului american. În sinea mea, mă întreb „*Dacă este ceva ce putem învăța despre răspunsul creștin potrivit față de războaiele din Irak și Afganistan, având în vedere relația dintre Biserică și Cezarul Constantin?*”. Eu ofer doar răspunsuri parțiale acestor întrebări, dar sper că această carte va fi urmată de o alta în care să pot oferi o mai detaliată și directă atenție imperialismului.

Aceste preocupări politice vizează interesul creștin de pretutindenii, nu doar în U.S. Ceea ce Philip Jenkins a numit „Bisericile din Sud” se pare că devine „noua creștinătate”. Având în vedere această perspectivă, respingerea totală a „constantinianismului” sau a „creștinătății” este de două ori greșită. În primul rând, în măsura în care Bisericile din nord încă stabilesc tendințele pentru Bisericile din sud, ostilitatea noastră față de propria moștenire a politicilor creștine încurajează Sudul global să ignore istoria pe care o ignorăm noi. Dacă în sud se dezvoltă o nouă creștinătate, este important că se învață și din reușitele și din greșelile primei Creștinătăți. Creștinii din nord vor fi iresponsabili dacă nu vom spune decît: „Nu încercați. Ultima dată a mers rău”.

În al doilea rând, Bisericile din nord nu pot presupune că ar fi „Biserica educatoare” pentru cei din sud, „Biserica ascultătoare”. Cred că am depășit demult acest tip de paternalism. Dar dacă Bisericile din sud consideră că o nouă creștinătate, națiunile creștine, un sistem legal creștin, alianțele internaționale creștine merită să fie urmate, este un gest binevoitor din partea noastră să repingem demersurile lor printr-o ridicare din umeri și o înclinare a capului. Ascultând Bisericile din sud, noi, creștinii din nord vom putea să ne examinăm propria istorie de civilizație creștină cu o simpatie mai adîncă. Și asta ar putea fi în favoarea tuturor.